

Nederlands
Jeugdinstituut

Eigen kinderen van pleegouders

Literatuurstudie

Maart 2021 | Yamuna Ditters, Maartje Gardeniers

plaats voor pleeggezinnen

Samenvatting

Deze literatuurstudie is een overzicht van internationaal en nationaal onderzoek naar hoe eigen kinderen van pleegouders het ervaren om onderdeel van een pleeggezin te zijn en welke wensen en behoeften zij hebben.

Positieve kanten en uitdagingen

In de onderzoeken naar de ervaringen van eigen kinderen geven veel eigen kinderen aan dat ze het als iets positiefs ervaren om een pleegbroer of -zus te hebben. Tegelijkertijd ervaren eigen kinderen ook uitdagingen. Zo moeten zij tijd en aandacht van hun ouders delen met hun pleegbroer of -zus. Ook kunnen eigen kinderen zich verantwoordelijk gaan voelen voor het pleegkind en zichzelf daarom wegcijferen. Het vertrek van het pleegkind uit hun gezin is één van dingen die eigen kinderen het moeilijkst vinden aan het zijn van een pleeggezin.

Stress en copingstrategieën

Eigen kinderen kunnen stress ervaren met betrekking tot een pleegzorgplaatsing. Oorzaken hiervoor kunnen worden onderverdeeld in thema's:

- Machteloosheid: niet worden betrokken bij het pleegzorgproces;
- Conflicten: geconfronteerd worden met conflictueus of agressief gedrag van het pleegkind;
- Verlies: gevoelens van verdriet en zorgen als een pleegkind het pleeggezin verlaat;
- Veranderingen en ambiguïteit: regelmatig veranderingen en verstoringen in het gezinsleven;
- Gebrek aan voorbereiding en teleurstelling: de ervaringen sluiten niet aan bij de verwachtingen die ze hadden of werden voorgehouden.

Eigen kinderen kunnen copingstrategieën inzetten om met stress om te gaan. Bijvoorbeeld door zich emotioneel en fysiek te distantiëren van de pleegzorgplaatsing. Of door in opstand te komen tegen de pleegzorgplaatsing. Ook zijn er kinderen met een emotieregulerende copingstijl, waarbij zij vaardigheden hebben om met hun emoties om te gaan en deze te kunnen uiten.

Ondersteuning van eigen kinderen

Onderzoekers en eigen kinderen doen aanbevelingen om eigen kinderen beter te ondersteunen:

- informatie en uitleg over pleegzorg en het pleegkind;
- sociale steun binnen het gezin en van professionals;
- ontmoeting van andere eigen kinderen via steungroepen;
- training voor eigen kinderen, waaronder over het ontwikkelen van effectieve copingstrategieën.

Onderzoek naar effectieve copingstrategieën bij eigen kinderen is zeer beperkt. De eerste bevindingen melden dat het inzetten van een actieve, emotieregulerende stijl een positief effect had op de beleving van de pleegzorgplaatsing door de eigen kinderen. Binnen deze copingstijl ondersteunt het ze om het probleem op te lossen en om sociale steun te zoeken bij ouders die uitleg bieden en een voorval bespreken.

Rol van professionals en ouders

Eigen kinderen vragen van pleegzorgbegeleiders te worden:

- gezien: praat en luister óók naar hen als je op bezoek komt;
- erkend voor hun unieke rol en bijdrage;
- betrokken bij het pleegzorgproces en besluitvorming;
- geïnformeerd over wat pleegzorg inhoudt, het pleegkind en waarom een pleegkind het pleeggezin verlaat;
- ondersteund om te kunnen omgaan met moeilijke situaties door training, door het ontmoeten van andere eigen kinderen en hierover te kunnen praten met de pleegzorgbegeleider.

Pleegouders gaan verschillend om met de veranderingen in hun gezin. Er zijn pleegouders die zich veel zorgen maken over de impact en invloed op hun eigen kinderen. En er zijn pleegouders die juist de positieve gedragsveranderingen bij hun eigen kinderen benadrukken. Pleegouders geven meestal aan minder tijd te kunnen doorbrengen met hun eigen kinderen en ze minder aandacht te kunnen geven. Tegelijkertijd willen zij dat het goed blijft gaan met hun eigen kinderen. Van belang is dat pleegouders zich bewust zijn van de veranderingen in de relatie met hun eigen kinderen en hierop kunnen reflecteren.

Tenslotte pleiten enkele onderzoeken voor een meer gezinsgerichte benadering binnen de pleegzorg, waarbij de perspectieven van álle familieleden binnen het pleeggezin worden gehoord en worden betrokken in de ondersteuning.

Inleiding

Er is een groeiend besef dat naast pleegouders ook de eigen kinderen van pleegouders een belangrijke bijdrage leveren aan een veilige en stabiele plek voor pleegkinderen. De rol, bijdrage en positie van eigen kinderen is tot nu toe een onderbelicht thema geweest, zowel in onderzoek als in de praktijk. Gelukkig zien we zowel internationaal als in Nederland de aandacht voor de positie van eigen kinderen in een pleeggezin toenemen.

In 2018 zijn het Nederlands Jeugdinstituut en de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen gestart met het project 'Eigen kinderen: een vergeten groep?!' met financiering van Stichting Kinderpostzegels. Het doel van dit project is tweeledig. Ten eerste om kennis over de ervaringen, wensen en behoeften van eigen kinderen te verzamelen en te verrijken. Om die reden is deze literatuurstudie geschreven. En is de methodiekhandleiding 'Pleegzorg begeleiden is een vak!' aangepast.

Het tweede doel van het project was om op basis van de verkregen kennis een tool te ontwikkelen eigen kinderen van pleegouders blijvend onder de aandacht te brengen. Er zijn drie video's gemaakt, waarin eigen kinderen van pleegouders ervaringen delen over onderwerpen die voor hen belangrijk zijn. Eigen kinderen kunnen de pleegzorgplaatsing positiever beleven doordat hun gevoelens en gedachten in deze video's door andere kinderen verwoord worden. Pleegouders kunnen door de video's meer inzicht krijgen in wat eigen kinderen ervaren en nodig hebben. De video's dienen als ondersteunend aan het gesprek tussen pleegouders en hun kinderen. Daarnaast zijn de video's ondersteunend voor professionals die de begeleiding aan het pleeggezin bieden.

Met de literatuurstudie, de aanpassing van de methodiekhandleiding en de video's willen we bijdragen aan het vergroten van de kennis, bewustwording en aandacht bij pleeggezinnen en professionals voor de positie van eigen kinderen binnen pleegzorgtrajecten. Niet alleen eigen kinderen zijn erbij gebaat dat vanuit pleegzorg meer aandacht is voor hun rol en bijdrage. Het is ook van belang voor het slagen van een pleegzorgplaatsing. Uit het onderzoek [Waarom stoppen pleegouders](#) (2019) blijkt dat de impact op het gezin een veel voorkomende reden is voor pleegouders om te stoppen met de pleegzorg. Daarbij benoemen pleegouders vaak de druk op hun eigen kinderen als zwaarwegende reden om te stoppen. Gezien het grote tekort aan pleeggezinnen is het van belang voor de sector dat pleeggezinnen zoveel mogelijk behouden blijven. Dit is ook helpend voor een stabiele plaatsing voor pleegkinderen.

1 Inhoud

Samenvatting	2
Inleiding	4
2 Ervaringen van eigen kinderen.....	6
2.1 Positieve kanten	6
2.2 Uitdagingen.....	7
2.3 Stress 9	
2.4 Copingstrategieën	10
2.5 Effectieve copingstrategieën.....	11
3 Rol en betrokkenheid eigen kinderen	13
3.1 Participatie eigen kinderen.....	13
3.2 Betrekken bij keuze pleeggezin te worden	14
3.3 Voorbereiding	14
3.4 Beëindiging plaatsing	15
3.5 Erkenning.....	15
4 Ondersteuning van eigen kinderen	17
4.1 Informatie	17
4.2 Training.....	18
4.3 Ontwikkelen van copingstrategieën	18
4.4 Sociale steun	19
5 Professionals en ouders	20
5.1 Rol van professionals.....	20
5.2 Relatie met pleegouders.....	21
6 Aanbevelingen	24
7 Referentielijst	26

2 Ervaringen van eigen kinderen

Zowel in Nederland als internationaal is veel onderzoek verricht naar pleegkinderen, maar onderzoek naar de ervaringen van eigen kinderen is nog beperkt. Het Rees Centre en Oxford University (Höjer, Sebba & Luke, 2013) hebben in 2013 een internationale reviewstudie uitgebracht met betrekking tot eigen kinderen. In deze reviewstudie identificeerden zij 17 studies op dit thema tussen 1990 en 2012. Dit waren grotendeels kwalitatieve studies, waarbij het aantal bevroagde eigen kinderen via interviews, vragenlijsten en/of focusgroepen relatief laag was. In de meeste gevallen lag het aantal bevroagde eigen kinderen onder de 20.

De tweede reviewstudie van Serbinski en Shlonsky uit 2014 identificeerde 39 studies op dit thema, gepubliceerd tussen 1980 en 2013. Net zoals het Rees Centre en Oxford University constateerden zij dat onderzoek zich op dit onderwerp nog in het beginstadium bevond. De onderzoeken waren veelal uitgevoerd met beperkte onderzoeksgroepen, waarbij interviews en focusgroepen de meest gehanteerde methode waren.

De huidige literatuurstudie is gebaseerd op deze twee internationale reviewstudies, 21 internationale studies en 2 Nederlandse praktijkonderzoeken op dit thema.¹ Ook voor deze studies geldt dat zij veelal kwalitatief van aard zijn, met een beperkte onderzoeksgroep. Hierdoor moeten de bevindingen met het nodige voorbehoud beschouwd worden. In deze literatuurstudie worden daarom thema's en bevindingen beschreven die in meerdere studies zijn geïdentificeerd.

2.1 Positieve kanten

Uit meerdere internationale onderzoeken blijkt dat talrijke eigen kinderen verschillende positieve kanten benoemen aan het hebben van pleegbroers en -zussen. Gypen, West, Van Holen en Vanderfaeillie (2020) geven een overzicht van positieve aspecten die in verschillende buitenlandse onderzoeken door eigen kinderen zijn genoemd:

- Kunnen spelen met pleegkinderen in het gezin en daarmee hun eigen sociale vaardigheden versterken (Noble-Carr, Farnham & Dean, 2014; Watson & Jones, 2002);
- Iemand die je gezelschap houdt (Nel, 2014);
- Een pleegbroer of -zus wordt gezien als een goede vriend of wordt als een broer of zus ervaren (Nel, 2014; Noble-Carr et al., 2014; Roche & Noble-Carr, 2017);
- Eigen kinderen voelen zich vaak nuttig, omdat het pleegkind met iemand van zijn eigen leeftijd kan praten, ze het pleegkind kunnen helpen met zich thuis voelen in het pleeggezin en ze de familieregels kunnen uitleggen.

In een Nederlands praktijkonderzoek van entrea lindenhout (Klein Entink, 2018) gaven de eigen kinderen als pluspunten de gezelligheid en dat er altijd wel iemand is waar ze iets mee konden doen. Ze vonden het ook een verrijking, omdat ze iets voor een ander konden betekenen. Ook was

¹ 20 internationale studies zijn tussen 2013 en 2020 verschenen. Daarnaast zijn 2 studies uit 2007 en 1 studie uit 2002 geraadpleegd. De Nederlandse praktijkstudies zijn in 2018 en 2019 verschenen.

het volgens de kinderen best gewoon, want het pleegkind was volgens hen een gewone deelnemer aan het gezin.

Vergelijkbare uitkomsten worden genoemd in een overzichtsstudie van het Rees Centre en Oxford University (2013). Eigen kinderen geven aan een nauwe band te hebben met hun pleegbroers en -zussen. Ze vinden het fijn onderdeel te zijn van een grote familie en andere kinderen te kunnen helpen.

Sutton en Stack (2013) concluderen dat de zes eigen kinderen van hun onderzoek zich onderdeel van een team voelen. Ze zien zichzelf als actieve leden van de familie, die invloed hebben op wat er in het gezin gebeurt. Dit gevoel van betrokkenheid en invloed kwam voort uit het vermogen van pleegouders en hun kinderen om open en eerlijk met elkaar te communiceren. De pleegouders gaven aan dat hun kinderen trots waren als zij een bijdrage hadden kunnen leveren aan positieve uitkomsten voor de pleegkinderen. De eigen kinderen gaven aan dat hun leven er beter op was geworden, met meer uitjes en vakanties dan voorheen.

Ook concluderen verschillende onderzoeken dat pleegzorg de communicatieve en sociale vaardigheden van eigen kinderen verbetert. Eigen kinderen worden zorgzamer, begripvoller en minder oordelend dan kinderen die niet met pleegkinderen opgroeien. Eigen kinderen zijn meer empathisch, verantwoordelijk, geduldig, tolerant en zelfverzekerd dan kinderen zonder ervaring met pleegbroers en -zussen. Volgens pleegouders gingen de schoolresultaten van hun eigen kinderen niet achteruit nadat er een pleegkind in hun gezin kwam wonen. In sommige gevallen waren de schoolresultaten van de eigen kinderen zelfs beter geworden (Gypen et al., 2020).

2.2 Uitdagingen

Hoewel veel eigen kinderen in diverse onderzoeken positief zijn over het hebben van pleegbroers en -zussen, geven ze in deze onderzoeken ook aan dat het niet altijd makkelijk is. Het krijgen van een pleegbroer of -zus kan verschillende uitdagingen voor eigen kinderen met zich meebrengen.

Delen van aandacht ouders en speelgoed

De veranderingen in het gezin na de komst van een pleegbroer of -zus vinden eigen kinderen vaak lastig, zoals minder aandacht van hun ouders (Watson & Jones, 2002) en veranderingen in de huisregels. In de onderzoeken van Höjer et al. (2013) en Nordenfors (2016) beschrijven eigen kinderen situaties waarin ze vaak moesten wachten, soms tevergeefs, totdat hun ouders tijd hadden om naar ze te luisteren. Ook dat ze dingen moeten delen met pleegkinderen, zoals hun speelgoed en soms hun slaapkamer, is niet altijd makkelijk. En soms wordt speelgoed kapotgemaakt of gestolen door pleegkinderen (Noble-Carr et al., 2014; Watson & Jones, 2002). Sommige kinderen geven ook aan dat zij met de komst van een pleegbroer of -zus een inperking ervaren van hun persoonlijke ruimte en minder privacy hebben dan voorheen (Younes & Harp, 2007).

Zichzelf wegcijferen

Een algemeen thema in de onderzoeken is dat eigen kinderen het idee hebben dat hun eigen problemen en behoeften er minder toe doen dan die van het pleegkind. Ze vinden dat ze de behoeften van de pleegkinderen voorop moeten stellen (Höjer, 2007). En denken hun ouders te helpen, door hun eigen problemen of zorgen niet met ze te delen (Younes & Harp, 2002). Hierdoor

waren ouders soms niet op de hoogte wat er in het leven van hun eigen kinderen speelde, waarbij deze eigen kinderen aangaven zich alleen te voelen en onzichtbaar te zijn voor hun ouders. Swan (2002) constateert dat eigen kinderen in haar onderzoek het gevoel hadden dat ze zich perfect moesten gedragen, geen fouten mochten maken of zelf problemen mochten hebben. Meerdere studies die het Rees Centre (2013) heeft geraadpleegd, melden dat van eigen kinderen wordt verwacht een rolmodel te zijn, het goede voorbeeld te geven en om 'perfect', begripvol en geduldig te zijn. Klein Entink (2018) voegt daaraan toe dat eigen kinderen hun grenzen kunnen overschrijden bij het zorgen voor hun ouders, broertjes, zusjes en het pleegkind om de pleegzorgplaatsing zo positief mogelijk te laten verlopen.

Meer verantwoordelijkheid en zorgen

Eigen kinderen geven ook aan meer verantwoordelijkheid te ervaren. Serbinski en Shlonsky (2014) verwijzen in hun reviewstudie naar meerdere onderzoeken over de jaren heen, waarin eigen kinderen aangaven meer verantwoordelijkheid ervaarden met de komst van een pleegbroer of -zus. In de reviewstudie van het Rees Centre en Oxford University wordt verwezen naar een onderzoek van Höjer en Nordenfors (2006). In dit onderzoek gaf 66% van de eigen kinderen aan dat ze 'heel vaak' of 'redelijk vaak' verantwoordelijkheid namen voor hun pleegbroer of -zus. Waarbij meisjes vaker verantwoordelijkheid ervaarden dan jongens. Op de vraag op welke manier zij verantwoordelijkheid namen voor hun pleegbroer of -zus, werden de volgende antwoorden het meest gegeven:

- dezelfde verantwoordelijkheid als voor eigen broers of zussen;
- babysitten;
- helpen met school;
- praktische hulp;
- emotionele steun.

En 34% van de eigen kinderen gaf aan 'heel vaak' of 'redelijk vaak' zorgen te hebben over hun pleegbroer of -zus. Genoemde zorgen waren of hun pleegbroer of -zus tegen hun zin terug moest naar hun ouders, wat er gebeurde als hun pleegbroer of -zus hun ouders bezochten of zorgen om het gedrag van hun pleegbroer of -zus.

Sutton en Stack (2013) rapporteren dat eigen kinderen in hun onderzoek ook een zorgverantwoordelijkheid richting hun ouders ervaren. Ze hadden het gevoel dat ze hun moeders moesten beschermen, als het pleegkind lastig was of gewelddadig gedrag vertoonde. Ze gaven aan zelf geen last te hebben van het moeilijke gedrag van het pleegkind, maar hun moeder wel. Eigen kinderen geven echter ook aan trots zijn op de inzet van hun ouders om andere kinderen te helpen (Höjer et al., 2013). Ze zijn zich er vaak van bewust hoe belangrijk het is voor hun ouders om goed te doen als pleegouders. Ze proberen daarom de pleegzorgtaken van hun ouders te vergemakkelijken en hen te helpen. Dit uiten ze op verschillende manieren. Ze proberen zo aardig mogelijk te zijn voor hun pleegbroer of -zus en voor hem of haar te zorgen.

Verdriet bij beëindiging plaatsing

Eén van de dingen die eigen kinderen het moeilijkst vinden, is het afscheid moeten nemen van een pleegbroer of -zus. Williams (2017a) heeft specifiek onderzoek gedaan naar hoe eigen kinderen omgaan met het vertrek van een pleegbroer of -zus uit hun gezin. Hiervoor heeft hij 15

jongvolwassenen bevroegd naar hun vroegere ervaringen. Hij concludeert dat eigen kinderen te maken krijgen met verschillende gevoelens, zoals verdriet en verlies, schuld en beschuldiging. Sommige kinderen waren terughoudend in het delen van hun gevoelens met hun ouders of de pleegzorgbegeleider. Ze ontwikkelden daarentegen hun eigen manier om met deze gevoelens om te gaan. Het niet goed emotioneel kunnen verwerken van het verlies, kan maken dat eigen kinderen niet meer actief participeren bij een nieuwe plaatsing. Op basis van zijn bevindingen, benadrukt Williams hoe belangrijk het is dat pleegouders en professionals uitleggen waarom het pleegkind het pleeggezin verlaat. En waar mogelijk, contact tussen het pleegkind en het eigen kind wordt behouden. Tenslotte pleit hij ervoor dat eigen kinderen de mogelijkheid en de ruimte wordt geboden om zonder oordeel hun reactie op het verlies te mogen uiten.

De eigen kinderen in het onderzoek van Stoneman en Dallos (2019) geven aan dat voorbereiding op het afscheid voor hen een belangrijk onderdeel is van het proces. De onderzoekers denken dat als pleegouders sensitief reageren op de behoeften van hun eigen kinderen, dit hoogstwaarschijnlijk de eigen kinderen helpt om met het verlies om te gaan. Eigen kinderen kunnen de emotionele impact van het verlies namelijk voor zichzelf ontkennen. In hun onderzoek stelden de eigen kinderen aan dat ze niet verdrietig waren over het afscheid, maar hun beschrijvingen van het afscheid zelf waren echter vaak zeer emotioneel.

2.3 Stress

Deze paragraaf gaat over een specifieke uitdaging, namelijk de stress die eigen kinderen kunnen ervaren. Eigen kinderen kunnen te maken krijgen met onder andere driftbuien, agressie, pestgedrag, vloeken, schreeuwen, het stelen van spullen, zelfbeschadiging, drugs of alcoholgebruik of zelfs zelfmoordpogingen door het pleegkind (Serbinski & Shlonsky, 2014; Thompson, McPherson & Marsland, 2016). En niet alleen het gedrag van een pleegbroer of -zus kan stress geven. Er zijn ook andere oorzaken van stress voor eigen kinderen te identificeren. Veranderingen in het alledaagse leven, de dynamiek binnen het gezin en de rollen en verwachtingen komen in verschillende onderzoeken naar boven als een grote en voortdurende bron van stress voor het hele pleeggezin (Birch, 2016; Noble-Carr et al., 2014; Roche & Noble-Carr, 2017).

Oorzaken van stress

Birch (2016) heeft verschillende oorzaken van stress die in de literatuur zijn beschreven die eigen kinderen kunnen ervaren met betrekking tot de pleegzorgplaatsing, onderverdeeld in de volgende thema's:

- Machteloosheid: eigen kinderen die niet worden betrokken bij het pleegzorgproces, kunnen gevoelens van machteloosheid ervaren;
- Conflict: eigen kinderen die worden geconfronteerd worden met conflictueus, gewelddadig en agressief gedrag van het pleegkind. Zoals het stelen en beschadigen van spullen, vloeken en schreeuwen, bedreiging;
- Verlies: gevoelens van verdriet en zorgen als een pleegkind waar eigen kinderen gehecht aan zijn geraakt het pleeggezin verlaten;
- Veranderingen en ambiguïteit: eigen kinderen ervaren op meerdere manieren en regelmatig veranderingen en verstoringen in hun gezinsleven. Ook onzekerheid en onduidelijkheid dragen bij aan gevoelens van stress. Ook ambiguïteit over de eigen rol en plek binnen het

gezin en de relatie tot het pleegkind kan een stressfactor zijn. Bijvoorbeeld het gevoel dat het pleegkind hun plek inneemt.

- Gebrek aan voorbereiding en teleurstelling: doordat de ervaringen niet aansluiten bij de aanvankelijke verwachtingen die ze hadden of werd voorgehouden wat het betekent om een pleeggezin te worden.

De bovenstaande verdeling op specifieke thema's helpt om eigen kinderen meer gericht te ondersteunen in geval van stress.

2.4 Copingstrategieën

Deze paragraaf beschrijft op welke manier eigen kinderen omgaan met negatieve gevoelens en ervaringen met hun pleegbroer of -zus. Met andere woorden: welke copingstrategieën zij inzetten.

In één van de eerste onderzoeken hiernaar in 1995 door Twigg werden drie copingstrategieën van eigen kinderen geïdentificeerd (Twigg, geciteerd in Split, 2019):

- Het eigen kind ziet het pleegkind als hulpbehoevend. De eigen kinderen proberen het goede te zien in het pleegkind en benadrukken dat hun gezin een kind helpt;
- Het eigen kind isoleert zichzelf door afstand te bewaren tot het pleegkind en alles wat ermee samenhangt. Isoleren gebeurt bijvoorbeeld door veel op de eigen kamer te blijven of vaak buitenshuis te zijn;
- Het eigen kind objectiviert het pleegkind. Dit gebeurde met name in pleeggezinnen die veel pleegkinderen opvingen en eigen kinderen regelmatig pleegkinderen zagen komen en vertrekken.

Zich zowel emotioneel als fysiek distantiëren van alles dat met de pleegzorgplaatsing te maken heeft door zich te isoleren, wordt ook in latere studies veelvuldig genoemd als copingstrategie (Birch, 2016; Younes & Harp, 2007).

Stoneman en Dallas (2019) constateerden dat de eigen kinderen in hun onderzoek met name een 'defensieve' copingstrategie hanteren, waarbij zij hun eigen emoties en behoeften ontkennen of minimaliseren. De onderzoekers stellen vast dat deze defensieve manier van eigen kinderen om met een pleegbroer of -zus om te gaan, in belangrijke mate de wijze waarop eigen kinderen een pleegzorgplaatsing ervaren beïnvloedt. Zij pleiten ervoor om hiermee rekening te houden in de voorbereiding van eigen kinderen en wanneer met eigen kinderen over hun ervaringen wordt gesproken.

Birch (2016) en Split (2019) onderscheiden op basis van de literatuur naar coping dezelfde drie copingstrategieën in hun onderzoeken naar eigen kinderen op basis van de literatuur

- Actief of emotieregulerend
- Vermijden of situatie ontwijken
- Opstandig

De volgende paragraaf gaat in op deze twee onderzoeken en de bevindingen van de onderzoekers naar de effectiviteit van de drie copingstrategieën bij eigen kinderen.

2.5 Effectieve copingstrategieën

Uitkomsten van algemene onderzoeken naar copingstrategieën en de mate waarin deze strategieën effectief zijn, zijn niet eenduidig. Onderzoek naar effectieve copingstrategieën met betrekking tot eigen kinderen is zeer beperkt. Twee onderzoeken zijn in dit kader van belang om toe te lichten.

Birch (2016) heeft bij 55 eigen kinderen onderzocht welke copingstrategieën zij inzetten en gekoppeld aan de mate waarin eigen kinderen plezier beleefden aan de pleegzorgplaatsing.² Zij concludeert dat het inzetten van een actieve, emotieregulerende stijl een positief effect had op de beleving van de pleegzorgplaatsing door de eigen kinderen. De strategieën binnen de actieve, emotieregulerende copingstijl die door de eigen kinderen het meest werden genoemd waren problemen oplossen, benutten van sociale steun en afleiding zoeken.³

Vermijden als strategie had een negatief effect op de beleving. Een conclusie die in lijn is met eerder onderzoek naar coping, waaruit volgt dat een actieve of emotieregulerende stijl tot betere uitkomsten leidt dan vermijden (Frydenberg et al., geciteerd in Birch, 2016). In het onderzoek van Birch bleek het inzetten van een opstandige stijl geen significante voorspeller voor een positieve of negatieve beleving. Birch stelt op basis van haar onderzoek vast dat de wijze waarop eigen kinderen omgaan met pleegzorgplaatsingen een direct effect heeft op het succes van deze plaatsingen en het behouden van pleeggezinnen.

Recent is er ook een Nederlands praktijkonderzoek verricht door jeugdhulporganisatie Youké naar (in)effectieve copingstrategieën via een dagboekonderzoek (Split, 2019). In haar onderzoek maakten de eigen kinderen vooral gebruik van de copingstrategieën 'situatie actief aanpakken' en 'situatie ontwijken'.⁴ In het moment zelf werden vooral actieve en ontwijkende strategieën gebruikt. Als coping achteraf werd gezien dat de kinderen zich door middel van hun copinggedrag, zoals zoeken van afleiding, iets ondernemen, afreageren of erover praten, vooral richten op het herpakken van hun dagelijks leven of het verwerken van de gebeurtenis. En als eigen kinderen onderdeel waren van het conflict met het pleegkind, waren ze meer geneigd een actieve copingstrategie te hanteren. Zoals het uiten van emoties of het vragen van hulp of steun. Als zij geen onderdeel waren van het conflict, waren zij meer geneigd een vermijdende coping aan te nemen en zich terug te trekken.

Split (2019) heeft de eigen kinderen gevraagd wat zij als ondersteunend ervaren bij het vergroten van effectief copinggedrag. Zij gaven twee manieren die hen kan ondersteunen in het omgaan met de voorgevallen situaties. Het ingrijpen van ouders en het beëindigen van het conflict door middel van begrenzen van het gedrag van het pleegkind. Ook het napraten met ouders over wat er gebeurt

² Birch benutte 'Kidcope', ontwikkeld door Spirito, Stark en Williams (1988). Aan de hand van Kidcope heeft zij drie copingstijlen gescoord: actief/emotieregulerend, vermijdend en opstandig.

³ In de focusgroep (8 jongeren) in het onderzoek van Birch noemden de jongeren met name het zichzelf terugtrekken als strategie.

⁴ Split scoorde aan de hand van drie basiscopingstrategieën van der Ploeg (2013): situatie actief aanpakken, situatie ontwijken en opstandig worden.

is en samen erop reflecteren. Dit helpt bij het verwerken en geeft de eigen kinderen een meer afgerond gevoel.

Het weten wat er aan de hand is of het snappen de situatie was tenslotte belangrijk voor de eigen kinderen, vooral voor meisjes. Het niet precies weten wat er aan de hand is, of er op dat moment niets aan kunnen doen, wordt als belastend ervaren door de eigen kinderen. Ze maken zich zorgen en zijn alsnog veel met de situatie bezig, ook al zijn ze niet direct betrokken. Deze zorg kan deels weggenomen worden als dingen worden besproken en uitgelegd aan de eigen kinderen. Het gevoel van invloed hebben op de situatie en de hoop op verbetering komt duidelijk naar voren als gewenste ondersteuning. De literatuur ondersteunt de effectiviteit hiervan. Split citeert hier Reijersen van Buuren (2018), die stelt dat het voeren van gesprekken over wat er gebeurt en waarom het gebeurt bijdraagt aan een flexibele coping. Dit doordat de aandacht en erkenning die het krijgt, verbindend en bevrijdend werkt voor het eigen kind.

3 Rol en betrokkenheid eigen kinderen

In een zeer beperkt aantal studies is de mate van betrokkenheid en participatie van eigen kinderen onderzocht. In onderzoeken naar de ervaringen van eigen kinderen komt echter veelvuldig de wens en behoefte van eigen kinderen naar voren om erkend te worden voor hun bijdrage en actief te worden betrokken bij het pleegzorgproces door hun ouders en professionals.

3.1 Participatie eigen kinderen

Naast het ontvangen van erkenning voor hun bijdrage, vinden eigen kinderen het ook belangrijk dat zij betrokken worden bij het pleegzorgproces. Deze paragraaf gaat daarom nader in op het belang van betrokkenheid en op welke manier eigen kinderen bij de pleegzorg kunnen worden betrokken.

Vanuit een sociaal-cultureel perspectief worden kinderen gezien als sociale actoren. Kinderen geven actief vorm aan hun leven en de wereld om zich heen en zijn niet slechts passieve ontvangers van hun opvoeding (Njøs & Seim, 2018). Het recht van kinderen om te participeren is vastgelegd in het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK).

Participatie is een breed concept en Njøs en Seim verwijzen naar een model dat Shier ontwikkelde om de participatie van kinderen zoals vastgelegd in het Kinderrechtenverdrag te beschrijven. In dit model worden vijf niveaus van kinderp participatie onderscheiden:

1. Luisteren naar kinderen
2. Ondersteunen van kinderen in het formuleren van hun mening
3. Rekening houden met de mening van kinderen
4. Betrekken van kinderen bij besluitvorming
5. Kinderen delen de macht en verantwoordelijkheid bij het nemen van beslissingen

Alleen op niveau 4 en 5 is er volgens Shier sprake van kinderp participatie in de vorm van partnerschap. In het geval van partnerschap worden kinderen betrokken bij besluitvorming en kan er over te maken keuzes worden onderhandeld. Njøs en Seim (2018) hanteren het sociaal-culturele perspectief en het kinderp participatiemodel als basis voor hun artikel over Noorse eigen kinderen als participanten in pleeggezinnen. Evenals Shier beschouwen zij het praten met en luisteren naar eigen kinderen als noodzakelijk, maar kan dit niet als partnerschap worden gezien. De eigen kinderen in hun onderzoek gaven aan dat er niet alleen naar ze werd geluisterd, maar dat ze actief betrokken werden bij de besluitvorming en de voorbereidingen om pleeggezin te worden. Er werd thuis uitgebreid stilgestaan bij de redenen om pleeggezin te worden en welke consequenties dit zou hebben voor het gezin.

Nordenfors (2016) concludeert in haar onderzoek naar de participatie van Zweedse eigen kinderen, dat pleegouders als actoren worden beschouwd, maar de eigen kinderen niet. De reden hiervoor kan volgens haar worden gevonden in het idee dat kinderen onvoldoende in staat zouden zijn verantwoordelijkheid te dragen. Zij zouden vooral beschermd moeten worden en niet te veel verantwoordelijkheid moeten krijgen. In het dagelijkse leven beschouwen eigen kinderen echter wel

dat ze actoren zijn. Uit haar onderzoek volgt dat sommige kinderen een hoge verantwoordelijkheid dragen. Eigen kinderen uitsluiten van participatie vanuit het idee hen te beschermen, kan volgens haar juist een tegenovergesteld effect hebben. Het kan hun kwetsbaarheid vergroten. Sommige kinderen nemen dan zelf beslissingen met betrekking tot hun verantwoordelijkheid, zonder de begeleiding van volwassenen. Door ze wel als participanten te beschouwen, kunnen zij onderhandelen en begeleid worden in hun rol en taken binnen het pleeggezin. Dit kan hun verantwoordelijkheid verlichten en ervoor zorgen dat zij verantwoordelijkheden op zich nemen die ze aankunnen.

Het is dus belangrijk dat eigen kinderen net zoals de pleegouders als actoren worden gezien. Ten eerste omdat eigen kinderen aangeven betrokken te willen worden en zij het recht hebben om te participeren. Ten tweede omdat eigen kinderen niet slechts een passieve rol hebben en het daarom belangrijk is dat zij de kans krijgen om op verschillende niveaus te (leren) participeren.

3.2 Betrekken bij keuze pleeggezin te worden

De mate waarin eigen kinderen invloed of zeggenschap krijgen in de keuze om een pleeggezin te worden verschilt. In sommige studies geven alle of tweederde van de eigen kinderen aan dat ze betrokken werden (Höjer & Nordenfors, 2006; Younes & Harp, 2007) en geeft ongeveer een kwart aan niet te zijn betrokken bij deze beslissing. In andere studies geven eigen kinderen aan dat ze het gevoel hebben dat er zelden of helemaal niet naar ze wordt geluisterd (Roche & Noble-Carr, 2017), ze buiten spel staan of niet waren geraadpleegd door personen buiten het eigen gezin voorafgaand aan de beslissing om een pleeggezin te worden (Höjer et al., 2013). Tenslotte zijn er enkele studies die aangeven dat eigen kinderen druk kunnen ervaren om positief te reageren op de wens van hun ouders om een pleeggezin te worden (Targowska, Cavazzi & Lund, 2015). De mate waarin eigen kinderen betrokken worden bij beslissingen hangt gedeeltelijk af van hun leeftijd (Höjer et al., 2013).

Meerdere onderzoekers pleiten al vele jaren voor het betrekken van eigen kinderen door ouders en professionals bij de beslissing om een pleeggezin te worden (Höjer et al., 2013). Het betrekken van kinderen bij besluitvorming geeft ze een gevoel van controle over zichzelf en hun omgeving (Targowska et al., 2015). Eigen kinderen die betrokken werden bij de keuze een pleeggezin te worden, waren later beter in staat zich aan te passen aan de nieuwe situatie (Höjer et al., 2013).

3.3 Voorbereiding

Het betrekken van eigen kinderen stopt niet als de beslissing is genomen om een pleeggezin te worden. Integendeel: ook daarna hebben veel eigen kinderen behoefte om net als hun ouders te worden voorbereid en informatie te krijgen over wat het betekent om een pleeggezin te zijn. Dit komt naar voren in meerdere onderzoeken naar de ervaringen en wensen van eigen kinderen.

Zo wordt in de reviewstudie van het Rees Centre (2013) verwezen naar verschillende studies, waarin eigen kinderen aangaven onvoldoende training en informatie te hebben gekregen in de voorbereidingsfase. Ook in de studie van Spears en Cross uit 2003 (Spears & Cross, geciteerd in Höjer et al., 2013) gaven 15 van de 20 jongeren aan dat ze graag beter voorbereid hadden willen worden. Zowel eigen kinderen als pleegouders vonden het zijn van een pleeggezin in de studie van

Younes en Harp (2007) in werkelijkheid erg verschillen van de informatie die zij in de voorbereiding hadden ontvangen. Spears en Cross (2003) stelden dat veel van de negatieve ervaringen van eigen kinderen in hun onderzoek verminderd had kunnen worden door betere voorbereiding, supervisie en ondersteuning, door in te zetten op betere communicatie tussen het pleeggezin en de pleegzorgorganisatie.

Ook meer recent onderzoek lijkt te bevestigen dat eigen kinderen vaak ervaren onvoldoende te worden geïnformeerd en ze onrealistische verwachtingen hebben (Nordenfors, 2016; Stoneman & Dallos, 2019; Targowska et al., 2015). Een reden kan zijn dat pleegzorgorganisaties dit een verantwoordelijkheid vinden van de pleegouders, maar Targowska et al. (2015) stellen dat dit een gezamenlijke verantwoordelijkheid is van pleegouders en pleegzorgorganisaties. Eigen kinderen moeten volgens hen bovendien realistische informatie ontvangen. Rees en Pithouse (2018) pleiten ervoor dat eigen kinderen meer betrokken worden bij informatiebijeenkomsten en training ontvangen die aansluit op hun leeftijd, zodat het hun veerkracht versterkt.

3.4 Beëindiging plaatsing

In paragraaf 1.2 is al genoemd dat eigen kinderen afscheid moeten nemen van hun pleegbroer of -zus één van de moeilijkste dingen vinden van het zijn van een pleeggezin. De beslissing om een pleegkind over te plaatsen raakt het leven van eigen kinderen.

Eigen kinderen geven dan ook aan dat ze meer informatie willen en meer betrokken willen worden bij het beëindigen van een plaatsing van hun pleegbroer of -zus (Höjer et al, 2013; Njøs & Seim, 2018; Younes & Harp 2007). In de reviewstudie van het Rees Centre en Oxford University wordt verwezen naar onderzoek van Walsh en Campbell uit 2010, waarin deze onderzoekers constateerden dat de mening van eigen kinderen zelden werd meegenomen bij het proces van overplaatsing. In het geval dat dit wel gebeurde, dan was het meestal via de pleegouders. In het Noorse onderzoek van Njøs en Seim (2018)ervaarden eigen kinderen dat ze actief werden betrokken bij de keuze om een pleeggezin te worden. Bij de beslissing om het pleegkind over te plaatsen gaven sommige eigen kinderen aan veel minder of niet te worden betrokken door hun ouders of de pleegzorgorganisatie. Ook werd niet aan ze uitgelegd waarom het pleegkind hun gezin had verlaten.

Eigen kinderen hebben ook behoefte aan een periode van rust voordat ze weer toe zijn aan het ontvangen van een nieuwe pleegbroer of -zus (Sutton & Stack, 2013; Williams, 2017a; Younes & Harp, 2007). Helemaal als er sprake was van een breakdown, is er behoefte aan een periode om te kunnen helen en herstellen van de breakdown (Williams & O'Donohoe, 2017b).

3.5 Erkenning

Meerdere internationale studies naar de rol van eigen kinderen maken duidelijk dat eigen kinderen een bijdrage leveren in het pleeggezin. Eigen kinderen willen graag dat hun bijdrage door betrokken partijen wordt erkend, zoals professionals die het pleeggezin begeleiden.

Split (2019) gaat in haar praktijkonderzoek, verwijzend naar Reijersen van Buuren (2018) en Boszormenyi-Nagy en Krasner (1994), nader in op het concept 'erkenning'. Erkenning staat voor: de ander in zijn context aanvaarden, ontmoeten en bevestigen. Er zijn twee vormen te onderscheiden. Erkennen van het onrecht dat iemand is aangedaan of overkomen én erkennen van de verdienste van iemand: datgene wat hij gedaan heeft. Als een kind niet erkend wordt voor hetgeen hij doet, ervaart hij geen goede balans in geven en nemen en heeft dit impact op de dynamiek binnen het gezin. Het kind wordt daarbij geschaad in zijn gevoel van vertrouwen en rechtvaardigheid (Dit geldt binnen de pleegzorg voor zowel het pleegkind als het eigen kind van pleegouders. Verwijzend naar Michielsen, Steenackers en Van Mulligen (2007), gaat Split vervolgens specifiek in op het belang van erkenning door hulpverleners. Hoewel erkenning van ouders meer effect heeft dan erkenning van hulpverleners is soms de hulpverlener de enige persoon die in staat is om de erkenning te geven. Hier refereert zij aan de modelfunctie die de hulpverlener in dit geval heeft. Door het geven van erkenning wordt het onderlinge vertrouwen hersteld en is dus ook van wezenlijk belang voor het vertrouwen in de hulpverlening. Wanneer de hulpverlener de geboden zorg door het eigen kind zichtbaar kan maken, dan is dat voor het kind bevorderend voor zijn zelfwaardering. Het kind leert dat hij of zij een zinvolle bijdrage kan leveren en betekenis kan hebben voor een ander. Door te focussen op de geboden zorg die geleverd wordt door de eigen kinderen (en niet op het onrecht dat zij mogelijk ervaren) kan dit dus versterkend werken voor de eigen kinderen. De veerkracht van een kind kan bevorderd worden, wat weer bijdraagt aan de vaardigheden om effectief om te gaan met stress en druk die het eigen kind ervaart, oftewel de coping.

De ervaringen van eigen kinderen met betrekking tot erkenning zijn echter wisselend. In sommige studies geven eigen kinderen aan dat professionals hun bijdrage erkennen en ook geïnteresseerd waren in hoe het met hen ging. Toch ontbreekt deze erkenning vaker wel dan niet (Williams & O'Donohoe, 2017b). In een studie met 122 eigen kinderen, vonden eigen kinderen het gebrek aan erkenning van hun bijdrage en mening door professionals, één van de meest vervelende dingen (Watson & Jones, 2002). Zo werden hun zorgen gebagatelliseerd of genegeerd door professionals (Höjer et al., 2013). In het Nederlandse praktijkonderzoek van Klein Entink (2018) gaven eigen kinderen aan geen erkenning te ervaren voor hun inzet.

4 Ondersteuning van eigen kinderen

In de literatuur wordt de noodzaak om eigen kinderen te ondersteunen veelvuldig naar voren gebracht. Meerdere onderzoekers geven aan dat ondersteuning van alle familieleden essentieel is om pleegzorgplaatsingen te laten slagen, gezien de uitdagingen die pleegzorg met zich mee kan brengen (Höjer et al., 2013; Roche & Noble-Carr, 2017; Sutton & Stack, 2013; Watson & Jones, 2002). Tegelijkertijd constateren deze onderzoekers dat waar pleegouders een beroep kunnen doen op de pleegzorgorganisatie, eigen kinderen vaak zelf moeten uitvinden hoe allerlei dingen rondom pleegzorg werken. En dat eigen kinderen vaak het ondersteuningsnetwerk ontberen, dat hen helpt in het ontwikkelen van effectieve copingstrategieën. Hieronder volgt een weergave van aanbevelingen die door onderzoekers en eigen kinderen zijn gedaan om eigen kinderen (beter) te ondersteunen.

4.1 Informatie

Eigen kinderen hebben duidelijk behoefte aan meer informatie. Volgens Nordenfors (2016) kan informatie over pleegzorg en het pleegkind tijdens de plaatsing conflicten verminderen en kan het eigen kinderen helpen in het begrijpen en omgaan met moeilijk gedrag van het pleegkind. Bovendien leidt het tot een betere relatie tussen eigen kinderen en pleegkinderen. Ook willen eigen kinderen soms gewoon uitleg. Meestal krijgen zij informatie via hun ouders. In het onderzoek van Klein Entink (2018) gaven de eigen kinderen aan dit graag via de hulpverlening te willen, want dat komt betrouwbaarder over.

Norrington (geciteerd in Serbinski & Shlonsky, 2014) noemt de volgende onderwerpen die door eigen kinderen zijn ingebracht waarover zij meer informatie hadden willen ontvangen.

- Waarom kinderen soms niet bij hun eigen ouders kunnen opgroeien;
- Wat ze kunnen verwachten als een pleegkind onderdeel gaat uitmaken van het gezin;
- Uitleg over mogelijke gedragsproblemen van pleegkinderen;
- Dat zij de aandacht van hun ouders moeten delen met een pleegbroer -of zus en daardoor mogelijk minder aandacht van hun ouders zullen krijgen dan voorheen.

Eigen kinderen suggereren dat ook informatie over het pleegkind een beschermende factor kan zijn (Höjer et al., 2013). Een pleegbroer of -zus onthulde vaak dingen aan hen, waarvan ze niet wisten hoe ze hiermee moesten omgaan. Als ze informatie hadden gehad over wat hun pleegbroer of -zus had meegemaakt, zoals seksueel misbruik, was het makkelijker voor de eigen kinderen om adequaat op dergelijke onthullingen of specifiek gedrag van het pleegkind te reageren.

Er zijn ook eigen kinderen die liever niet meer informatie willen over het pleegkind (Höjer et al., 2013). Zij vonden dat meer informatie hen een te grote verantwoordelijkheid gaf. Ook vertrouwelijkheid speelt een rol. Eigen kinderen zijn zich ervan bewust dat ze niet te veel informatie over hun pleegbroer of -zus met anderen mogen delen. Sommige eigen kinderen vinden dit lastig, want hierdoor kunnen ze bijvoorbeeld niet aan vriendjes uitleggen waarom hun pleegbroer of -zus zich soms anders gedraagt

4.2 Training

In meerdere studies is regelmatig het belang van training naar voren gebracht. Zowel training specifiek voor eigen kinderen of als onderdeel van trainingen die aan pleegouders wordt gegeven. (Noble-Carr et al., 2014; Rees & Pithouse, 2018; Sutton & Stack, 2013; Targowska et al., 2015).

Targowska (2015), verwijzend naar eerdere literatuur op dit punt, stelt dat training voor eigen kinderen die aansluit op hun ontwikkelingsniveau hard nodig is voorafgaand aan een pleegzorgplaatsing. Deze training moet gaan over de voor- en nadelen van pleegzorg, hoe om te gaan met moeilijk gedrag en het ontwikkelen van vaardigheden om met dit gedrag om te gaan.

In de onderzoeken van Roche en Noble-Carr (2014, 2017) geven verschillende eigen kinderen aan dat training en informatie ondersteunend zijn. De eigen kinderen zijn van mening dat training:

- niet alleen gericht moet zijn op de negatieve kanten van pleegzorg;
- moet worden aangeboden aan kinderen van alle leeftijden;
- moet aansluiten bij het soort pleegzorg dat wordt geboden;
- eigen kinderen moet helpen om te begrijpen wat pleegzorg betekent;
- moet helpen bij het ontwikkelen van strategieën om met uitdagingen om te gaan, waaronder moeilijk gedrag van het pleegkind.

4.3 Ontwikkelen van copingstrategieën

Meerdere internationale studies bevelen het aan om eigen kinderen te ondersteunen in het ontwikkelen van copingstrategieën, zodat zij leren om te gaan met verschillende uitdagingen die het krijgen of hebben van een pleegbroer of -zus met zich kan meebrengen (Birch, 2016; Noble-Carr et al., 2014; Stoneman & Dallos, 2019; Sutton & Stack, 2013; Targowska et al., 2015; Watson & Jones, 2002; Younes & Harp, 2007).

Zo kunnen eigen kinderen het bijvoorbeeld lastig vinden om te begrijpen dat het pleegkind is verwaarloosd, mishandeld of misbruikt door zijn eigen ouders. Dat hun pleegbroer of -zus wel verlangt naar contact met zijn biologische ouders is dan vaak extra lastig om te begrijpen. De concepten van hechting en loyaliteit en de complexiteit hiervan vragen om een hoge mate van emotionele volwassenheid en cognitieve flexibiliteit. Een vaardigheid waarover de eigen kinderen in het onderzoek van Targowska, Cavazzi en Lund (2015) gezien hun ontwikkelingsleeftijd nog niet beschikten. Zij pleiten ervoor om eigen kinderen de ruimte te geven hun eigen gevoelens en die van het pleegkind te bespreken. En deze gesprekken te combineren met trainingen waarin eigen kinderen geholpen worden in het leren omgaan met problematisch gedrag van het pleegkind en in het ontwikkelen van copingstrategieën die eigen kinderen helpt om zich psychologisch aan te passen aan de nieuwe situatie.

De pleegzorgbegeleiders in het onderzoek van Split (2019) geven aan dat eigen kinderen worden ondersteund in hun effectieve copinggedrag, doordat zij informatie geven aan pleegouders over het gedrag van het pleegkind. Psycho-educatie en coaching richt zich vaak op het gedrag van het

pleegkind. Split (2019) pleit er echter voor dat geboden ondersteuning zich meer richt op het gedrag van de eigen kinderen. Hier kunnen eigen kinderen namelijk wel invloed op uitoefenen, wat hen meer een gevoel van controle en regie over de situatie kan bieden.

4.4 Sociale steun

Ook het bieden van sociale steun wordt veelvuldig genoemd in de literatuur als vorm van ondersteuning aan eigen kinderen.

Steun van familie

Sociale steun en sociale netwerken bieden een belangrijke externe steunbron. Een ouder of familie kan een steunend netwerk bieden aan kinderen, wat ze in staat stelt om op een effectieve manier met stress om te gaan en hun emoties te reguleren. Ook kan het een preventieve werking hebben en een buffer creëren tegen stress door veerkracht te ontwikkelen (Birch, 2016).

In verschillende onderzoeken geven eigen kinderen aan dat zij meestal het gevoel hadden dat ze steun konden vinden bij hun ouders, broers of zussen of familieleden buiten het gezin (Sutton & Stack, 2013; Younes & Harp, 2007). De meesten hadden het idee dat ze open met hun ouders konden communiceren over hun gevoelens over de pleegzorgplaatsing, maar dit was niet bij alle eigen kinderen het geval. Sommigen deelden hun gevoelens over de pleegzorgplaatsing niet om hun ouders te beschermen (Serbinski & Shlonsky, 2014). Andere eigen kinderen gaven aan dat ze behoefte hadden aan steun van buiten het gezin, zoals de pleegzorgbegeleider of de pleegzorgorganisatie. In het bijzonder op momenten dat het pleeggezin veel stress ervaart.

Steungroepen voor eigen kinderen

In 1996 wees Pugh er al op dat eigen kinderen er veel baat bij zouden hebben om andere eigen kinderen te ontmoeten, zodat ze ervaren dat ook andere eigen kinderen dezelfde uitdagingen hebben. Het versterkt eigen kinderen in hun zelfvertrouwen als ze weten dat zij hierin niet uniek zijn. Eigen kinderen geven ook aan dat ze graag ondersteuning ontvangen buiten het gezin. In het bijzonder van andere eigen kinderen die dezelfde stress hebben ervaren en daarom beter in staat zijn om dit te begrijpen. Eigen kinderen zouden graag zien dat er groepsactiviteiten voor ze worden georganiseerd, zodat ze elkaar kunnen ontmoeten (Noble-Carr et al. 2014; Roche & Noble-Carr, 2017). Watson en Jones (2002) geven aan dat eigen kinderen externe steun nodig hebben van zowel andere eigen kinderen als pleegzorgbegeleiders, omdat zij in staat zijn te begrijpen wat het betekent om een pleeggezin te zijn en de uitdagingen die het met zich meebrengt.

Roche en Noble-Carr (2017) geven tenslotte aan dat eigen kinderen vinden dat zij moeten worden betrokken bij het bedenken van mogelijkheden om eigen kinderen te ondersteunen, zoals bij de ontwikkeling van een training of informatie gericht op eigen kinderen. Eigen kinderen vinden het ook belangrijk dat de ondersteuning niet alleen ingaat op de negatieve aspecten of uitdagingen, maar juist handvatten biedt om hiermee om te gaan. En dat het beter zou zijn als de ondersteuning door ouders werd geboden dan door de pleegzorgorganisatie (Noble-Carr et al., 2014; Roche & Noble-Carr, 2017).

5 Professionals en ouders

Dit laatste hoofdstuk gaat over de relatie tussen eigen kinderen en professionals en het perspectief van ouders. In enkele studies is specifiek aan eigen kinderen gevraagd naar hun ervaringen met de professional die hun pleeggezin begeleidde. Vervolgens is hen gevraagd welke behoeftes en wensen zij hebben over deze professional. Tenslotte wordt de relatie tussen pleegouders en hun eigen kinderen belicht en zorgen die pleegouders hebben over de impact op hun eigen kinderen.

5.1 Rol van professionals

Eigen kinderen uiten verschillende behoeftes en wensen over betrokkenheid van professionals, zoals pleegzorgbegeleiders.

Erkenning en gezien worden

Ten eerste willen eigen kinderen graag erkenning van pleegzorgbegeleiders voor de bijdrage die ze leveren. Dit punt is nader beschreven in hoofdstuk 2. Ten tweede willen eigen kinderen gezien worden door pleegzorgbegeleiders. De mate waarin eigen kinderen werden gezien door pleegzorgbegeleiders in de onderzoeken verschilt. De reviewstudie van het Rees Centre en Oxford University noemt twee onderzoeken waarin eigen kinderen aangaven dat de pleegzorgbegeleider bij een bezoek alleen met hun ouders sprak. De eigen kinderen werden niet betrokken bij deze gesprekken (Höjer et al., 2013). De eigen kinderen in het onderzoek van Klein Entink (2018) ervoeren dat de hulpverlening voor hen wegviel wanneer het pleegkind geplaatst was. Dan werd er niet meer gevraagd wat zij vonden. De hulpverlening sprak dan alleen nog met de ouders. De kinderen verwachten van de hulpverlening dat zij ook op hen letten en vraagt hoe het met ze gaat, wanneer het lastig is. Ook pleegouders zien graag dat professionals meer tijd doorbrengen met de eigen kinderen, als ze bij het pleeggezin langskomen (Höjer et al., 2013).

Betrokken worden

Ten derde willen eigen kinderen door pleegzorgbegeleiders betrokken worden in het pleegzorgproces (Höjer et al., 2013). Ook Njøs en Seim (2018) zijn van mening dat het nodig is dat professionals praktijkvormen verkennen die meer aandacht hebben voor de situatie van eigen kinderen. Bijvoorbeeld een vorm waarmee professionals eigen kinderen kunnen betrekken in het besluitvormingsproces. Of een vorm waarin professionals het pleeggezin, eigen kinderen en pleegkinderen kunnen ondersteunen in het vormgeven van hun dagelijkse leven en familierelaties. Zij noemen als voorbeeld een familieraad.

Serbinski en Brown (2017) geven aan dat het er niet zozeer om gaat hoeveel tijd pleegzorgbegeleiders met eigen kinderen doorbrengen. Het is belangrijker dat pleegzorgbegeleiders echt aanwezig zijn in het contact met de eigen kinderen. De interesse die een professional in de eigen kinderen toonde, wekte bij de eigen kinderen het gevoel op dat ze een bijdrage leverden en dat zij van belang waren. Als eigen kinderen zich emotioneel veilig voelen in dit contact en er naar ze wordt geluisterd, zullen eigen kinderen bereid zijn hun ervaringen eerlijk te delen en minder geneigd zijn hun gevoelens te onderdrukken. De interactie met eigen kinderen helpt pleegzorgbegeleiders vervolgens om meer inzicht in en begrip te krijgen voor de bijdrage en inzet die eigen kinderen leveren. Dit kan bijdragen aan een succesvolle plaatsing voor het pleegkind.

Eigen kinderen in het onderzoek van Klein Entink (2018) geven aan dat waardering bij hen helpend zou zijn geweest. Door het krijgen van waardering ontstaat er weer de energie om door te gaan met de plaatsing. Voorwaarde is dat er een band is tussen de pleegzorgbegeleider en de eigen kinderen.

Gezinsgerichte benadering

Tenslotte wordt in enkele onderzoeken gepleit voor een meer gezinsgerichte benadering. Hierbij worden de perspectieven van alle familieleden binnen het pleeggezin gehoord en worden zij allen betrokken in de ondersteuning (Gypen et al., 2020). Roche en Noble-Carr (2017) concluderen dat pleeggezinnen er baat bij hebben als pleegzorgorganisaties een “whole-of-family” benadering adopteren. Dit vraagt van organisaties dat de behoeften van alle familieleden in het pleeggezin worden meegenomen bij de werving, training, informatieverstrekking en ondersteuning. Klein Entink (2018) geeft aan dat in de huidige gezinsgerichte benadering bij entrea lindenhout de coaching zich richt op de pleegouders en niet op het hele gezin. Zij beveelt daarom onder andere aan dat pleegzorgbegeleiders meer kennis en inzichten ontwikkelen in het systemisch werken en het pleeggezin als een geheel systeem benaderen. De pleegzorgbegeleiders in haar onderzoek gaven ook aan behoefte te hebben aan het vervullen van een actievere rol naar het hele gezinssysteem.

5.2 Relatie met pleegouders

Voor pleegouders is het welbevinden van hun eigen kinderen vaak een belangrijke graadmeter voor hoe het gaat met hun pleeggezin. In het onderzoek van Abrahamse, Werner en Gardeniers (2019) kwam naar voren dat ‘de impact op het gezin’ de als tweede genoemde (17%) zwaarwegende reden voor pleegouders is om te stoppen met de pleegzorg. In ongeveer de helft van deze gevallen gaat het voor pleegouders over de belasting die de pleegzorg vraagt van hun eigen kinderen. Er zijn aanwijzingen dat als de positie van de eigen kinderen in gevaar komt door het probleemgedrag van het pleegkind, er vaker een breakdown voorkomt (de Baat, van den Bergh & de Lange, 2015).

Hoewel de literatuur hier tegenstrijdigheden laat zien, tonen Thompson, McPherson en Marsland (2016) in hun studie wel degelijk aan dat pleegzorgplaatsingen eerder kunnen resulteren in een breakdown wanneer er biologische kinderen aanwezig zijn. In hun artikel laten ze zien welke relationele veranderingen tussen pleegouders en hun kinderen van invloed zijn op de stabiliteit van de plaatsing en op de beslissing van pleegouders om al dan niet in de toekomst door te gaan met pleegzorg.

Verschuiving van de relatie tussen ouder en eigen kind

Voor pleegouders verandert hun rol als ouder, doordat het zorgen voor kinderen een fulltime baan wordt. Het worden van een pleeggezin heeft invloed op de relatie tussen ouders en hun eigen kinderen. Hoofdstuk 1 gaat in op wat bekend is over hoe eigen kinderen deze verandering ervaren. Deze paragraaf legt de nadruk op het perspectief van de pleegouders.

Een aantal studies kijkt naar wat pleegouders vinden van de impact die pleegzorg heeft op de familierelaties. In de studie van Poland (gecteerd in Thompson et al., 2016) geeft 61% van de pleegouders aan dat ze vinden dat de familierelaties er niet beter op zijn geworden. 28% van de pleegouders was zelfs ongerust over de mogelijkheid dat hun eigen kind buiten de familie zou komen te staan.

In een ander onderzoek geven pleegouders aan dat pleegzorg een wig kan drijven tussen hen en de rest van het gezin, doordat er onbegrip is over waarom ouders kiezen voor pleegkinderen in tegenstelling tot deze zorgen, zijn er ook studies die aantonen dat pleegzorg het gevoel van 'familie' kan verbeteren: delen, liefhebben, geduld tonen, begrip hebben en familie nabij hebben (Thompson et al., 2016).

Veel pleegouders verwachten van hun eigen kind dat ze een rolmodel zijn voor het pleegkind en het goede voorbeeld geven. Pleegouders zoeken naar manieren om alle kinderen gelijkwaardig te behandelen. En ze proberen eigen kinderen te helpen begrijpen waarom pleegkinderen op een andere manier worden benaderd.

Rol van leeftijd van de kinderen

Eigen kinderen hechten veel waarde aan hun plek in het gezin, zoals oudste kind of jongste kind. Dit is een belangrijke factor die bepaalt hoe zij zich verhouden tot hun ouder(s). Onder andere de studie van Sulloway (geciteerd in Thompson et al., 2016) laat zien dat er in het gezin al rollen, relaties en manieren van omgang zijn ingebed vóórdat het pleegkind daar komt wonen. Deze geven ieder gezinslid een gevoel van relationele veiligheid. Als er een pleegkind in het gezin komt, verandert deze dynamiek. Het vraagt veel inzet om hiermee om te gaan, zonder de familierelaties onder druk te zetten of voorgoed te veranderen. Emotionele veiligheid en ouder-kindrelaties kunnen door een pleegzorgplaatsing belast worden, als hier geen rekening mee gehouden wordt. Pleegouders geven aan dat het moeilijk is als het pleegkind in dezelfde leeftijdscategorie zit als eigen kind(eren). De meeste pleegouders vinden dat het zorgen voor pleegkinderen met andere leeftijden beter uitpakt voor hun eigen kinderen.

Deze studie laat het belang en de invloed van leeftijd zien. Daarom moeten pleegzorgbegeleiders dit diepgaand met aspirant-pleeggezinnen bespreken. Pleegzorgorganisaties moeten daarbij rekening houden met het structurele en emotionele belang van relaties en rollen in het familiesysteem (Thompson et al., 2016).

Invloed pleegkinderen op eigen kinderen

Sommige pleegouders geven aan zich zorgen te maken over dat de pleegzorg hun eigen kinderen significant heeft veranderd. Hierbij gaat het over veranderingen die in diverse studies naar voren komen (Thompson et al., 2016), zoals verandering van karakter, jaloezie, stiller worden, terugtrekken, en boos, licht ontvlambaar, gestrest, koppig of emotioneel gekwetst zijn. In de studie van Poland (geciteerd in Thompson et al., 2016) geeft 93% van de pleegouders aan dat hun eigen kind minder tijd thuis doorbrengt als gevolg van de pleegzorg. Onderzoek laat ook zien dat jongere eigen kinderen zich zorgen kunnen maken dat ze weg moeten uit het gezin, waarbij pleegouders ze moeten uitleggen dat ze bij hen blijven, in tegenstelling tot pleegkinderen.

Sommige pleegouders vinden dat hun eigen kinderen onwenselijk gedrag leren van de pleegkinderen, inclusief rebels worden, uitdagender, onaangenaam, haatdragend, koppig, minder gehoorzaam, luier en baziger. Dit gaf pleegouders het gevoel dat het pleegkind de controle kreeg over hun eigen kind. En dat hun eigen kind werd blootgesteld aan onplezierige invloeden, waarbij ze heel jong leren over zaken als misbruik, geweld, drugs en zelfmoord.

Toch concludeerden Poland dat slechts 9% van de pleegouders zich zorgen maakten dat het gedrag van het pleegkind echt zou afstralen op hun eigen kinderen. Sommige studies, zoals die van Broady (geciteerd in Thompson et al., 2016) laten zelfs zien dat pleegouders de positieve

gedragsveranderingen bij hun eigen kind benadrukken, zoals volwassener worden, empathischer worden, meer begrip voor anderen hebben, inzicht in andere levensstijlen krijgen, meer waardering voor hun eigen familie hebben en meer compassie tonen.

Overbelasting bij pleegouders

Pleegouders geven in onderzoek consistent aan minder tijd door te kunnen brengen met hun eigen kinderen en ze minder aandacht te kunnen geven (Younes & Harp, 2007). Tegelijkertijd maken ze zich wel meer zorgen om hun eigen kinderen. Pleegkinderen leggen veel beslag op de pleegouders, waardoor zij overbelast kunnen raken. Pleegouders lijken bewust of onbewust prioriteit te geven aan het behoud van de relaties in de eigen familie. Dit kan worden toegekend aan evolutionaire instincten om de banden met nakomelingen te bewaken. Als een natuurlijke reactie op de mogelijke bedreiging van het biologische gezin reageren pleegouders verschillend. In de studie van Thompson, McPherson en Marsland (2016) zijn een aantal breakdownsituaties geanalyseerd en de wijze waarop pleegouders daarop reageerden. Zoals helemaal stoppen met pleegzorg of de breakdown evalueren en op basis daarvan dingen aanpassen bij een nieuwe plaatsing. Een factor die in alle gevallen invloed had op de wijze waarop pleegouders omgaan met een breakdownsituatie, was de mate waarin een zij zich bewust zijn van en in staat om te reflecteren op de veranderingen in de relatie met het eigen kind. Om zich positief te voelen over het voortzetten van de pleegzorg, lijkt het daarom noodzakelijk dat pleegouders kunnen reflecteren op relaties op een manier die positieve groei mogelijk maakt. En dat zij de hechtingsrelatie met hun eigen kinderen behouden.

6 Aanbevelingen

Onderzoek naar ervaringen van eigen kinderen is nog beperkt. Deze literatuurstudie is grotendeels gebaseerd op kwalitatieve, internationale studies, waarbij het aantal bevraagde eigen kinderen via interviews, vragenlijsten of focusgroepen relatief laag was. Daardoor is het ook niet mogelijk om in deze literatuurstudie harde conclusies te trekken. De bevindingen kunnen niet automatisch toegepast worden op eigen kinderen in Nederland. Tegelijkertijd constateren we dat de ervaringen en behoeften geuit door eigen kinderen in de internationale studies herkenbaar zijn voor eigen kinderen in Nederland. Het overzicht van de verschillende thema's en bevindingen die uit meerdere studies naar voren komen, verrijkt de kennis op dit gebied in Nederland.

Met deze kennis vragen we aandacht voor het perspectief en de behoeften van de eigen kinderen in een pleeggezin. We hopen dat het pleegzorgorganisaties, pleegzorgbegeleiders en pleegouders nieuwe inzichten biedt en het ze stimuleert om met eigen kinderen te (blijven) praten en tegemoet te komen aan hun behoeften. Op basis van de literatuurstudie kunnen we enkele aanbevelingen geven.

Algemene aanbevelingen

- Heb voldoende oog voor het effect van een pleegzorgplaatsing op alle gezinsleden. Het zijn niet alleen pleegouders die een relatie aangaan met het pleegkind, maar ook de eigen kinderen. Deze relatie is een belangrijke factor die invloed heeft op een plaatsing.
- Wees bewust van de belangrijke bijdrage van eigen kinderen aan het welbevinden van pleegkinderen en geef ze erkenning voor deze bijdrage.
- Laat eigen kinderen participeren voorafgaand aan, tijdens en na de pleegzorgplaatsing. Participeren is meer dan luisteren naar eigen kinderen. Het betekent ook rekening houden met hun mening, ze betrekken bij beslissingen of samen met kinderen beslissingen nemen, afhankelijk van hun leeftijd. Als eigen kinderen kunnen participeren en ervaren dat ze serieus worden genomen, vergroot dit de kans op een succesvolle plaatsing.
- Informeer eigen kinderen over pleegzorg en hun pleegbroer of -zus. Benoem zowel de leuke als minder leuke kanten. Kijk per kind welke informatie helpend is. Sommige eigen kinderen vinden meer informatie over wat hun pleegbroer en -zus heeft meegemaakt helpend, anderen weer niet. En deze behoefte kan ook in de tijd veranderen door gebeurtenissen of doordat de eigen kinderen ouder worden.
- Ondersteun eigen kinderen in het omgaan met de uitdagingen. Houd er rekening mee dat behoeften per eigen kind binnen hetzelfde gezin kunnen verschillen. Ondersteunen kan op verschillende manieren:
 - Luisteren naar en praten met eigen kinderen;
 - Stimuleren van sociale steun voor eigen kinderen binnen hun eigen netwerk;
 - Bieden van training, zoals in het ontwikkelen van effectieve copingstrategieën.
- Zoek een manier waarop eigen kinderen worden betrokken in het informeren en ondersteunen van andere eigen kinderen. Het kan eigen kinderen enorm helpen als zij niet alleen van volwassenen uitleg krijgen, maar ook de ervaringen van andere eigen kinderen horen. Dit kan door eigen kinderen met elkaar in contact te brengen via uitwisselingsessies,

steungroepen, een buddysysteem of door een speciale dag te organiseren voor eigen kinderen.⁵ Ook drie video's van het NJi en de NVP voor en door eigen kinderen kunnen hiervoor worden ingezet.

- [Een pleegbroer of pleegzus: 5 dingen die thuis veranderen](#)
- [Een pleegbroer of pleegzus: 5 tips om goed met elkaar om te gaan](#)
- [Een pleegbroer of pleegzus: 5 dingen die opluchten als je ze bespreekt](#)

Aanbevelingen per fase

- Keuze om pleeggezin te worden
Aangezien de komst van een pleegbroer of -zus veranderingen met zich meebrengt voor het hele pleeggezin, is het van belang dat óók met de eigen kinderen wordt gesproken over de keuze om wel of niet een pleeggezin te worden. Uiteraard moet hierbij rekening worden gehouden met hun leeftijd. Denk hierbij aan het aanbieden van sessies speciaal voor eigen kinderen, het voeren van gesprekken met alle leden van het aspirant-pleeggezin en het gebruiken van informatiemateriaal gericht op eigen kinderen.
- Voorbereiding
Als de keuze is gemaakt om een pleeggezin te worden, willen eigen kinderen ook graag voorbereid worden. Door hun ouders en de pleegzorgorganisatie. Denk hierbij aan voorlichting en/of trainingen gericht op eigen kinderen. Het is van belang dat pleegzorgorganisaties eigen kinderen realistische informatie geven.
- Start plaatsing
Als een pleegkind in het pleeggezin komt wonen, is dit een belangrijke gebeurtenis voor de eigen kinderen. Iedereen zal moeten wennen aan de nieuwe situatie. Daarom is het belangrijk dat pleegzorgbegeleiders in deze beginperiode ook oog hebben voor de eigen kinderen. Vraag niet alleen aan de pleegouders hoe de eigen kinderen omgaan met deze verandering, maar zorg dat je de eigen kinderen leert kennen en vraag ook aan hen hoe het gaat. Zo weten en ervaren ze dat ze ook bij de pleegzorgbegeleider terecht kunnen met vragen en hun verhaal.
- Vertrek
Eigen kinderen vinden het vertrek van een pleegbroer of -zus één van de moeilijkste dingen. Als zij hun pleegbroer of -zus als goede vriend of als broer of zus beschouwen, brengt het vertrek veel verdriet met zich mee. Het helpt bij het verwerkingsproces om uitleg te krijgen over waarom het pleegkind vertrekt. De pleegzorgbegeleider kan na het vertrek vertellen hoe het met hun pleegbroer of -zus gaat en bespreken of het mogelijk is om contact te houden met hun pleegbroer of -zus.
- Na vertrek
Biedt eigen kinderen ook de tijd om het vertrek te verwerken. Zodat ze samen met hun pleegouders weer "op adem" kunnen komen. Hierdoor is de kans groter dat eigen kinderen weer openstaan voor de komst van een nieuwe pleegbroer of -zus.

⁵ In Engeland wordt door de The Fostering Network elk jaar de 'Sons and Daughters Month' georganiseerd om aandacht te vragen voor eigen kinderen en hen te bedanken. Zie [Sons and Daughters Month \(thefosteringnetwork.org.uk\)](https://www.thefosteringnetwork.org.uk)

7 Referentielijst

- Abrahamse, S., Werner, C., & Gardeniers, M. (2019). *Waarom stoppen pleegouders?: Onderzoek naar omstandigheden, begeleiding en hoe pleegouders behouden kunnen worden*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen, Jeugdzorg Nederland.
- Adams, E., Hassett, A.R., & Lumsden, V. (2018). They needed the attention more than I did: How do the birth children of foster carers experience the relationship with their parents? *Adoption & fostering*, 42(2), 135-150.
- Birch, E. (2016). *You help children and they move on... but it changes everything: Stress, coping and enjoyment of fostering among sons and daughters of foster carers (Doctoral dissertation)*. Geraadpleegd van: <https://orca.cf.ac.uk/95144/>
- De Baat, M., Van den Bergh, P. & De Lange, M. (2015). *Richtlijn Pleegzorg voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Utrecht: Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk, Nederlands Instituut van Psychologen, Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen.
- Gypen, L., West, D., Van Holen, F., & Vanderfaeillie, J. (2020). Birth children of foster carers: How do they experience the foster placement. *Child and Youth Services Review*, 109, 1-7.
- Höjer, I. (2007). Sons and daughters of foster cares and the impact of fostering on their everyday life. *Child and Family Social Work*, 12, 73–83.
- Höjer, I., Sebba, J., & Luke, N. (2013). *An international literature review of the impact of fostering on foster carers' children*. Oxford: Rees Centre, University of Oxford.
- Klein Entink, M. (2018). *Pleeggezin, het grote geheel: onderzoeksverslag*. Arnhem: entrea lindenhout.
- Nel, L. (2014). *Children whose parents foster other children: The experiences of growing up with a foster sibling (Doctoral dissertation)*. Geraadpleegd van: <https://core.ac.uk/download/pdf/56365005.pdf>
- Njøs, B. M., & Seim, S. (2018). Biological children as participants in foster families. *Nordic Social Work Research*, 1-12.
- Noble-Carr, D., Farnham, J., & Dean, C. (2014). *Needs and experiences of biological children of foster carers: A scoping Study*. Canberra: Institute of Child Protection Studies, ACU.
- Nordenfors, M. (2016). Children's participation in foster care placements. *European Journal of Social Work*, 19(6), 856-870.
- Rees, A., & Pithouse, A. (2019). Views from birth children: exploring the backstage world of sibling strangers. *Families, Relationships and Societies*, 8(3), 361-377.
- Roche, S., & Noble-Carr, D. (2017). Agency and its constraints among biological children of foster carers. *Australian Social Work*, 70(1), 66-77.
- Serbinski, S. (2015). Growing up with foster siblings: Exploring the impacts of fostering on the children of foster parents. *Qualitative Social Work*, 16(1), 131-149.
- Serbinski, S., & Brown, J. (2017). Creating connections with child welfare workers: Experiences of foster parents' own children. *British Journal of Social Work*, 47, 1411-1426.
- Serbinski, S., & Shlonsky, A. (2014). Is it that we are afraid to ask? A scoping review about sons and daughters of foster parents. *Children and Youth Services Review*, 36, 101-114.

- Split, M. (2019). Omgaan met pleegbroers en -zussen. Hoe doe je dat?: Een kwalitatief onderzoek naar het (effectieve) copinggedrag van eigen kinderen van pleegouders en het handelen van de pleegzorgbegeleider. Zeist: Youké.
- Stoneman, K., & Dallos, R. (2019). The love is spread out: how birth children talk about their experiences of living with foster children. *Adoption & fostering*, 43(2), 169-191.
- Sutton, L., & Stack, N. (2013). Hearing quiet voices: Biological children's experiences of fostering. *British Journal of Social Work*, 43, 596–612.
- Targowska, A., Cavazzi, T., & Lund, S. (2015). Fostering Together: The Why and How of Involving and Supporting Biological Children of Foster Carers. *Children Australia*, 41(1), 29-38.
- Thompson, H., McPherson, S., & Marsland, L. (2016). Am I damaging my own family?: Relational changes between foster carers and their birth children. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 21(1), 48–65.
- Watson, A., & Jones, D. (2002). The impact of fostering on foster carers' own children. *Adoption & Fostering*, 26, 49–55.
- Williams, D. (2017a). Grief, loss and separation: Experiences of birth children of foster carers. *Child & Family Social Work*, 22, 1448-1455.
- Williams, D., & O'Donohoe, S. (2017b). Recognising birth children as social actors in the foster-care process: Retrospective accounts from biological children of foster carers in Ireland. *British Journal of Social Work*, 47, 1394–1410.
- Younes, M. N., & Harp, M. (2007). Addressing the impact of foster care on biological children and their families. *Child Welfare*, 86, 21–40.

Het Nederlands Jeugdinstituut is een onafhankelijk en betrokken kenniscentrum dat actuele kennis over jeugd, vakmanschap en de organisatie van het jeugdveld verzamelt, verrijkt, duidt en deelt.

© 2021 Nederlands Jeugdinstituut en Nederlandse Vereniging voor
Pleeggezinnen, gefinancierd door Stichting Kinderpostzegels

Alle informatie uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden. Graag de bron vermelden.

Meer informatie: www.nji.nl/pleegzorg.

Daar vindt u ook de contactgegevens van medewerkers waarbij u met uw vragen terecht kunt.

Redactie: Nederlands Jeugdinstituut